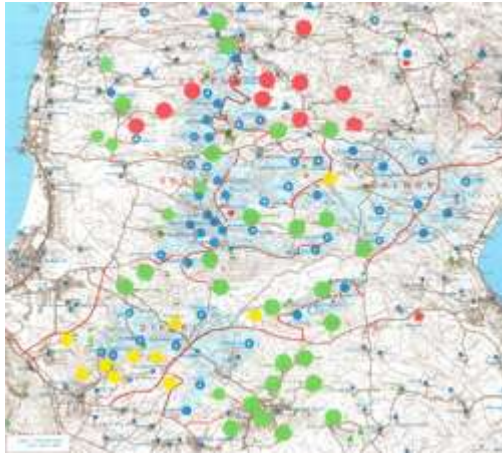

מה מסתתר מאחורי הירוק?

פרויקט המצפים ("ייהוד הגליל") - השפעתו על הערבים והיהודים בגליל

פריסת אוכלוסיית המיעוטים בגליל

(המפות באדיבות עדנה זמונסקי)

יום חמישי, 7.10.2010, אשכול פיס במועצה אזורית משגב

במלאת עשור לאירועי אוקטובר, ערכה קבוצת סיכוי במשגב את הכנס השנתי שלה.

הפעם החליטה הקבוצה לבדוק את פרויקט המצפים הידוע בכינויו "ייהוד הגליל": הקמת עשרות יישובים קהילתיים קטנים בגליל בסוף שנות השבעים ותחילת שנות השמונים.

כתושבי משגב לא כלונו ידענו בדיוק את ההיסטוריה של המצפים. החלטנו לבדוק את ההיבטים האידיאולוגיים והפוליטיים של הפרויקט, את השלכותיו על הגליל, על המתיישבים היהודים ועל האוכלוסייה הערבית המקורית ולנסות לצפות כיצד יראה הגליל בעוד כמה עשרות שנים.

הדוברים בכנס, ערבים ויהודים, הציגו קשת מאוד רחבה של דעות ועמדות לגבי פרויקט המצפים וכן חשפו מידע ראשוני ומרתק - אם כי קשה - על תהליך התכנון של הפרויקט ועל המניעים בבחירת מיקום היישובים.

בדברי הפתיחה שלהם נגעו פרופ' מוחמד אמארה, יו"ר שותף של סיכוי ומאזן ע'נאים, ראש עיריית סח'נין בלב הבעיה: הקמת

גבולות המועצה האזורית משגב (שגב 1986)

עשרות יישובים יהודיים ואף לא ישוב ערבי אחד, וכל זאת על שטח שחלק גדול ממנו היה שייך לאזרחים ערבים, חלקם פליטים פנימיים. מדברי ע'נאים עלה, כי הבעיה משתקפת בין השאר בסכסוך המתמשך בין סח'נין ומשגב על הרחבת תחומי השיפוט של סח'נין, בתשתיות המפותחות ובקידמה המאפיינות את היישובים היהודיים לעומת התשתיות הגרועות של היישובים הערבים, או כלשונו (בנושא התעסוקה ואזורי התעשייה): "ההייטק מורחק ממני, ובסח'נין נשארים המלט, הבטון והחול".

ע'נאים סיים את דבריו בהושטת יד לראש המועצה האזורית משגב, רון שני: "אני אומר לך, רון: או שהסכסוך יתמשך עוד עשרות שנים, או שנחתום וניכנס לספרי ההיסטוריה ונדאג לעתיד טוב יותר לילדינו".

רון שני, ראש המועצה האזורית משגב פתח את דבריו בסקירת ההתפתחות באזור שמועילה, לטענתו, לכל הצדדים ואשר חלה בזכות הישובים היהודים באזור:

"הגליל היום מפותח ברמה שמתאימה לישראל של המאה ה-21. יש כבר עומסי תנועה. כולנו נהנים מהפיתוח הזה. הקמנו אזורי תעשייה, חלקם משותפים (כמו ברלב). הקמנו מערכת חינוך למופת שגם עוזרת לאזור (בי"ס גליל, יהודי-ערבי, שמקבל גם תלמידים מסח'נין ועראבה). יש מכללה משותפת למאמני ספורט, של סח'נין ומשגב. הכלכלה האזורית שודרגה בהיקף חסר תקדים, באזור התעשייה תרדיון יש כאלף עובדים, רובם שכנים שלנו... אנחנו משתפים פעולה עם ראשי רשויות שכנות בבעיות של איכות הסביבה בבקעת שאגור. זו דוגמה של שיתוף פעולה, דוגמה מנוגדת למה שקורה כאן בהפגנות ובארועי אוקטובר".

רון שני סיים את דבריו בפנייה אל ע'נאים לקבל את הצעת משגב לוועדת הגבולות, להסכים להעברת 1900-2000 דונם לתחום השיפוט של סח'נין, ולשלב כוחות לפיתוח הגליל לטובת כולם.

מושב ראשון: נוף קדוש - האידיאולוגיה הסמויה של המרחב הישראלי

את החלק התוכני של הכנס פתח **לארי אברמסון, אמן ופרופ' לאמנות**, בהרצאה שמטרתה הייתה להרחיב את היריעה ולגרום לאנשים להבין את התהליכים הפוליטיים הסמויים מן העין. אלה משתקפים באופנים תמימים לכאורה (במקרה הזה אמנות פלסטית), אבל משפיעים על צורת הראיה שלנו את המציאות ונותנים לגיטימציה לאי השוויון ולאפליה.

לארי אברמסון, שהרצאתו לוותה במצגת מצוירי בכירי האמנים הישראלים ומיצירותיו שלו, פתח בדברי אדוארד סעיד כי "כל ייצוג הוא אידיאולוגי" וכי הנוף הוא ייצוג אידיאולוגי: "בדומה לכסף, הנוף הוא כתב-סתר חברתי המסווה את הבסיס הממשי של ערכו. הוא עושה זאת על ידי הפיכת מוסכמות חברתיות לטבע והפיכת הטבע למוסכמה חברתית. הנוף, אמר, "אינו אותו גן עדן ראשוני ותמים שהמשוררים הרומנטיים דמיינו, אלא הוא ייצוג תרבותי אידיאולוגי המשמש לסימול יחסי כוח חברתיים, ויתרה מזאת - מכשיר להפעלת כוח אימפריאלי בוטה וממשי".

בצינות, בה תפיסת הארץ אינטגרלית לתפיסה האידיאולוגית ולכוח הממשי המופעל בעטייה, מילא הנוף תפקיד מרכזי. בשנים הראשונות הנוף מימש פנטזיה רומנטית, תנ"כית, אוריינטליסטית: הנוף המקומי, הילידי, הפלסטיני, שימש כדימוי לאוטופיה העברית החדשה (לדוגמה הביא את יצירותיהם של זאב רבן וישראל פלדי). אחרי הפוליטיזציה של הערבי - מאורעות תרפ"ט, המרד הערבי - נעלמו הערבים מייצוגי הנוף הצינוניים והחלה להיווצר אמנות ההסוואה: ההפשטה הלירית כמשטר הראייה האולטימטיבי של הצינות.

אברמסון הדגים את התיאוריה בעזרת כמה מצויריהם של זריצקי, אורי רייזמן, מיכאל גרוס ויהודית ספורטס: להמשיך להיות ציונים טובים (האור, האקלים והנוף המקומיים) ובה בעת להיראות, בעינינו כמו בעיני אחרים, מודרניים, אוונגרדים ובינלאומיים (המופשט של ערכי צורה, צבע וחומר טהורים).

"אמנות ההסוואה הציעה מנגנון אסתטי של הכחשה ללא רגשות אשם והגישה לתרבות הישראלית הצעירה את האפשרות שלא לראות את מה שלא יכלה להרשות לעצמה לראות - את פליטי המחנות, את הכפרים הפלסטיניים הנטושים, את העולים במעברות - ובה בעת לקיים דימוי עצמי מודרני, מתקדם ונאור .

יחד עם זאת, אמנות ההסוואה אינה רק תופעה באמנות. היא מתקיימת במרחב הממשי באופנים גלויים וסמויים. לדוגמה, על חומת הביטחון המפרידה את הכפר הפלסטיני ביר נבאללה מכביש 443, בחרו הרשויות לצייר אשליה של ארץ בתולית, נוף פתוח ורחב הנמתח ללא הפרעה מאופק לאופק".

אברמסון סיים את הרצאתו באחד מצויריו שבו העתיק את הירוק והתכלת מהחומה, וצבע איתם מודעת נדל"ן מהעיתון, מקפיד לא לכסות רק את תמונת ההדמיה של יחידת הדיור האידיאלית, זו המבטיחה לרוכשיה חיים טובים ומושלמים. כך, סיכם, נראית

היום האוטופיה הישראלית: בית בודד ומבוצר בלב סביבה ריקה ומופשטת .

מושב שני: תהליכים אידיאולוגיים-פוליטיים של פרויקט המצפים והשלכות חברתיות ותכנוניות, בעיני המתכננים,

המתיישבים היהודים והאוכלוסייה הערבית המקורית: היבטים היסטוריים ועכשוויים

את המושב שעסק בהיבטים האידיאולוגיים וההיסטוריים של פרויקט המצפים הנחה המנכ"ל השותף של עמותת סיכוי, עו"ד עלי חיידר.

בדברי הפתיחה שלו ציין חיידר שהוא תושב אעבלין, וכי ישבו דווקא קטן עם השנים, בעוד שישובי משגב גדלים עם הזמן, וכי הפרויקט קשור גם ליחסי הכוח בין ילידים לבין מהגרים ולדין על דמוקרטיה ויהדות, וכי אי אפשר לנתק את ההיסטורי מהמקומי. "אני לא אופטימי", סיכם חיידר. "הנסיבות שהיו באוקטובר 2000 עדיין קיימות, המציאות אפילו קשה יותר זה הזמן שכוחות כמכם ירמו קול, יגידו משהו. זה לא זמן לשתיקה - כדי שנהיה בטוחים באזור ובמרחב הציבורי".

עדנה זמונסקי, גאוגרפית ומתכנתת אזרית, שהייתה חברת צוות התכנון של המצפים במחלקה להתיישבות של הסוכנות היהודית, אמרה חד וחלק כי לא היה כל דו-שיח בין יהודים לערבים, הן בתכנון, וכמובן שבעת הביצוע.

פרויקט המצפים היה הפרויקט האחרון של המחלקה להתיישבות בתוך הקו הירוק, ונבע בחלקו מהרצון להראות שהמחלקה חיונית. הדחף לפרויקט היה המפה - האזור היה ריק מהתיישבות יהודית ויצר תחושה של סכנה.

המלה "סכנה" לא הופיעה בתוכניות אבל הקונספציה אמרה כי "אזור הגליל, בין הכנרת לים התיכון ריק מאוכלוסייה יהודית והדבר מהווה איום או סיכון מסוים, שכן יש תהליך של השתלטות האוכלוסייה הערבית על משאבי הקרקע". הדרוזים בכיסרא השתלטו על שטחים ברמת תפן והערבים, ביניהם הבדווים, בנו בנייה בלתי חוקית, בגלל בעיה של תוכניות ותפסו קרקעות.

מעבר לכך, היה חשש מחוסר הזדהות עם המדינה בשל העבודה שהרוב היה ערבי.

השאלה שהייתה צריכה להישאל, ע"פ זמונסקי, איננה מדוע התחיל הפרויקט בשנות השבעים, אלא מדוע לא התחיל לפני כן? הסיבה,

התפלגות האוכלוסייה היהודית והלא יהודית 1973

לדבריה הייתה נעוצה בעובדה שבגליל, בניגוד למה שקרה בשאר הארץ, רוב האוכלוסייה הערבית נשארה על אדמותיה החקלאיות. מכיוון שהתפיסה השלטת הייתה של ישובים עירוניים או חקלאיים ולא היו עתודות קרקע לכפרים וישובים חקלאיים יהודיים לא היה מה לעשות עם שטחי הגליל, עד שנולד רעיון הכפ"ת - כפרים תעשייתיים - שהתפתח בהמשך לישובים קהילתיים .

התברר שאוכלוסייה מצוינת הייתה מעוניינת להתיישב באזור, והייתה גם מוכנה להתחיל בקטן. 7-12 יחידות דיור לישוב. הפעולה הייתה מהירה מאוד, לא תמיד בצורה שעמדה בקריטריונים של החוק והביורוקרטיה .

רק אחרי שהוצאה הוראה לקק"ל לתכנן שבעה מצפים הוגשה תכנית האב שלהם ורק בפברואר 1979 החליטה הממשלה על הקמת המצפים, אחרי שכמה מהם היו כבר על הקרקע. הופיעו קבוצות ראשוניות בעלות אופי ספציפי שהנושא מאוד קסם להן (הררית, מעלה צביה), מכיוון שרצו להתיישב בגליל ומצאו צורת ישוב נוחה שהתאימה להם. רצונם עלה בקנה אחד עם הרצון

לשמור על קרקעות המדינה.

זמונסקי סיכמה את דבריה באמרה כי הפרויקט הצליח באופן מלא, אבל השאלה שניצבת עכשיו בפני כולנו היא מה הלאה - כיצד גורמים לאינטראקציה בין שתי הקהילות?

בתשובה על שאלה, הקריאה זמונסקי, בגילוי לב, את הסיבות למיקומים הספציפיים של הישובים היהודיים משלב התכנון: **הר גילון: המטרה מניעת רצף בין כאבול לדייר אל-אסד, אשבל: מניעת רצף בין סח'נין לבין עראבה, וכו'.**

בדברי הסיום שלה, הצרה זמונסקי על ההתייחסות השטחית של המתכננים אל האוכלוסייה הערבית ואל התהליך כולו: **הייתי מתייחסת בצורה מעמיקה הרבה יותר. הייתי לומדת את האוכלוסייה הערבית, "אמרה.**

מוחמד עלי טאהא, סופר, יליד מיעאר, שנת 1941, כיום תושב כאבול.

"נולדתי במיעאר (יעד). **(המקום הזה)** אמר בהתייחסו למקום שבו נערך הכנס, אשכול הפיס בתחום מועצה אזורית משגב **(היה אל-מע'אריק. היה מקשה של הדוד שלי**. האבטיחים היו אדומים. מתוקים, לא כמו מה שיש היום... שאלו אותי לפני כמה שנים בהרצאה בנצרת, מה המובן בשבילי של מולדת. מולדת זה מקום - אדמה, סלעים, עצים, ציפורים, שמש, רוח, זכרונות, אנשים. כשהמטוס נוחת בנתב"ג אני לא מרגיש שאני במולדת. אני מרגיש זר יותר מאשר בשדה תעופה בפאריז, ורשה, או כל מקום אחר. כשאני מגיע למגידו, הדברים משתנים. רוח אחרת, שמש אחרת, סלעים אחרים. בשבילי המולדת הוא **הגליל גליל** - בלי זיתים, מרווה וקידה שעירה - זה לא גליל.

כשאומרים "יהוד הגליל" - אני פוחד. למדתי את ביאליק ולא את אל-מותנבי. למדתי תנ"ך ולא קוראן, את בר כוכבא ולא את צלאח א-דין אל-איובי.

"מכבדהו וחשדהו" נשאר לי רק "חשדהו". כשאומרים "שלום" - אני שומע "מלחמה". כשאומרים "פיתוח הגליל" אני שומע "נישול וגניבת האדמות שלי."

מצפה זה מנטרה. נטור - שומר על כרם, שומר על אדמה מגנבים, משועלים מתנים. אז מה - אני השועל? אני בעל האדמה!

אומרים "פיתוח הגליל" - כיתרו את הכפרים הערבים והפכו אותם לגטאות. סח'נין מותרת. אין להם מקום לבנות בית. בורחים לכרמיאל, ושם לא יכולים לחיות, אין גן ואין בי"ס מתאימים."

הקימו את כרמיאל על חשבון דיר אלאסד, בענה, נחף ומג'ד אל-כרום. וכיתרו אותם בתפן. ואת נצרת כיתרו בנצרת עילית. דמידה, ערב אל-נעים, רמיה כל הכפרים האלה הוקמו לפני קום המדינה. משגב לא הקימה אותם. לא הקימו אפילו כפר ערבי אחד. עיר ערבית אחת.

הבית שלנו במיעאר נשאר עומד עד 1967, אז הרסו את הבתים. היינו גרים בסח'נין, וכל יום שיש הייתי בא למיעאר. היינו מסתכלים על האזור מראש הנקרה ועד ראש הכרמל. היינו שומעים את הסערות בנקורה...

למה לא נותנים לי לגור ביעד? להקים כפר ערבי חדש ולגור שם?

למה לא נתנו ב-29 הישובים היהודיים לערבי אחד שיגור בהם?

אני לא נגד יהודים. לפני 10 שנים. כמה ימים לפני מאורעות אוקטובר הייתה חתונה של הבן שלי. הגיע ד"ר מרמאללה, איש חשוב מהרשות. הוא שאל אותי "יש יהודים כאן בחתונה?" אמרתי "בטח, אולי 10-15" אמר לי "נכשלת, צריכים להיות לך הרבה יותר חברים."

תסתכלו על יעד ועל כאבול, על יעד ועל שעב. מה אתם רואים? למעלה, על פסגת ההר, הישוב היהודי. למטה, בוואדי הכפר הערבי.

הבתים בישוב היהודי וילות עם גינות, עם נוף יפה, עם עצים. למטה בתים צפופים. סמטאות בכפר, כבישים אצל היהודים, עוני מול עושר, אבטלה מול הייטק.

זה מזכיר לי את דרום אפריקה והאפרטהייד. אני לא אומר שיש אפרטהייד, כאן מדינה יהודית ודמוקרטית. אבל המדינה הרה

(בהריון) אפרטהייד.

היום נתניהו רוצה לרצות את ליברמן, אז הוא עושה את זה על חשבוני.

אני מאמין בדו-קיום, בשלום, בשתי מדינות לשני עמים, בשכנות טובה. אני נגד אלימות, למרות המשטר הצבאי, ההפקעות, הריסת הבתים והאפליה. אפשר לשנות. אני מאמין שהאמונה שלי והצדק ינצחו. החיים ינצחו, נחיה חיים צודקים בלי אפליה, גזענות ונישול אדמות. אני לא נגד יהודים ואני לא חולם להרוס את יעד ולחיות על חורבותיו. אני חולם לחיות ביעד, או ליד יעד. יש הרבה אדמות וגבעות ליד יעד.

אנחנו רוצים שהמדינה תכיר בנו כאזרחים ולא כחוסים".

מושב שלישי: תרחישים וחזונות אפשריים להתפתחות הגליל, על קהילותיו השונות

את המושב הנחה רון גרליץ, מנכ"ל שותף של עמותת סיכוי.

גרליץ דיבר על הקונפליקט שאליו נחשף כשביקר כנער ב"פרויקט המצפים": "מצד אחד, ברור לי שהפרויקט פגע בישובים ובתושבים הערבים. מצד שני, אני מאמין שליהודים יש זכות לשבת בא", בכל מקום בתחום הקו הירוק". גרליץ הוסיף כי יש חשיבות גדולה לעסוק בתרחישים אפשריים לעתיד של הגליל". "ייתכן", אמר, "כי תרחיש מסוים הוא חלום עבור חלק מתושבי הגליל וסיוט עבור אחרים. האתגר של כולנו הוא לצייר תמונות עתיד של הגליל שיהיו תמונות חיוביות, גם אם לא מושלמות, עבור כל תושבי הגליל".

חה"כ ד"ר חנא סוויד, חבר ועדת חוקה, מתכנן, בעבר ראש מועצת עילבון ומנהל המרכז הערבי לתכנון אלטרנטיבי תקף

סוויד את חוק ועדות הקבלה ואת מעורבות ראש מועצת משגב, רון שני, בקידומו.

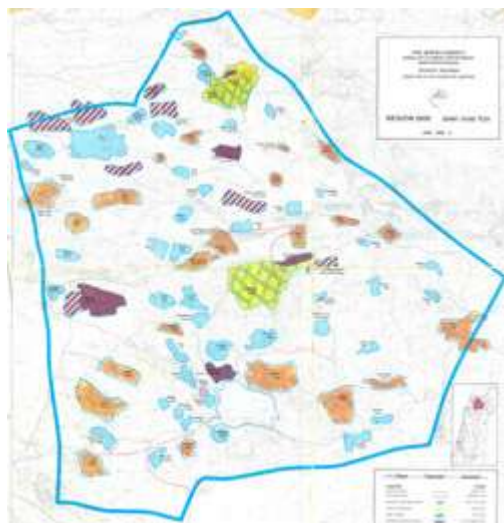
באשר לעתיד, אמר כי על אף כל הניסיונות וכל החוקים, הדינמיקה של החיים חזקה יותר.

"אני מסתכל על נצרת עילית וכרמיאל - מה התכוונו ומה יצא. עוגנים של יהוד - זו היתה הכוונה. אבל באזור התעשייה של נצרת עילית - נכנסים עסקים ערבים. תושבים ערבים מגיעים לנצרת עילית ולכרמיאל. אלה העובדות. אי אפשר להתכחש אליהן.

הסדר הסופי ייקבע בסוף לפי כוחות השוק. כמו בתעסוקה, שערבים נכנסים למקצוע הרפואה.

מספר התושבים בסח'נין יוכל עוד עשרים שנים. הם יהיו חייבים למצוא להם מקום מגורים.

רוב האוכלוסייה הערבית רוצה חיים משותפים, שוויוניים, עם שתי קהילות שמגיעות לפשרה מודעת. לא פשרה של שולט ונשלט, אלא אנשים שרוצים לבנות ביחד אזור משגשג שיהיה טוב לחיות בו עבור כולם".

גליל 2000

אמירם גולדין, תושב מצפה אבי"ב, ממקימי קבוצת סיכוי במשגב

ועמותת שכנים לתכנון משותף, אמר כי יש שגיאה תכנונית מהותית, לכל

אוכלוסיה מתכננים בנפרד, האזור תוכנן כפסיפס של תוכניות נפרדות.

היחס לכל אוכלוסיה שונה ורק לאחרונה הגישו תוכניות שחוזרות על אותה

טעות: תוכנית אב איכות-סביבה למשגב, תוכנית אב לתיירות לכרמיאל

ולמשגב .

"שכחו את הערבים, כאילו שהביוב מכיר את הגבול המוניציפלי. כאילו

שלתיר חשוב מי יהודי ומי ערבי. אזור התעשייה תרדיון - הוא בבעלות

מלאה של משגב, כל ההכנסות הולכות למשגב. אבל מי שעובד - הם תושבי סח'נין. אז מה סח'נין מרוויחה מזה? כלום. כמו שרון שני הזכיר, יש שיתוף פעולה אזרחי, שנולד מהשטח, בבקעת בית הכרם, בנושא איכות הסביבה. אח"כ באו הרשויות המקומיות. יש הרבה אפשרויות - אזרחי תעשייה משותפים, למשל. התרחיש של עמותת שכנים מדבר על גליל לכל תושביו כבר כיום", אמר, "יש שיתוף פעולה אזרחי, שנולד מהשטח, בבקעת בית הכרם, בנושא איכות הסביבה, ויש עוד הרבה אפשרויות - אזרחי תעשייה משותפים, עם שיתוף תכנון והכנסות לרשויות הסמוכות כמו שנעשה באזור התעשייה בר לב. צריך לחזק את שיתופי הפעולה בין הרשויות וליצור שיתוף אמיתי של הציבור שיגדיר את צרכיו החל משלב התכנון ועד הביצוע". הוא סיים בנימה אופטימית כשהביא דוגמה של קבוצת תושבים מסח'נין ומיובלים שעובדת על פרויקט משותף - הקמת גן משחקים בסח'נין.

העיתונאית אסתר זנדברג פרסמה ב"הארץ" כתבה נרחבת על הכנס ["מה רואים מהמצפה?"](#)

הדוברים בכנס "מה מסתתר מאחורי הירוק"?

רון שני, ראש המועצה האזורית משגב

עו"ד עלי חיידר, מנכ"ל שותף עמותת סיכוי

לארי אברמסון, אמן ופרופ' לאמנות

פרופ' מוחמד אמארה, יו"ר שותף של סיכוי

רון גרליץ, מנכ"ל שותף עמותת סיכוי

חח"כ ד"ר חנא סוויד, חבר ועדת חוקה

מאזן ע'נאים, ראש עיריית סח'נין

אמירם גולדין, עמותת שכנים לתכנון משותף

מוחמד עלי טאהא, סופר

עדנה זמונסקי, מתכנתת אזרחית

חסיה חומסקי פורת, רכזת סיכוי במשגב